

КОРИННІ НАРОДИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРАВОВОМУ КОНТЕКСТІ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ І ЗАРУБІЖНІ МОДЕЛІ РЕГУЛЮВАННЯ

INDIGENOUS PEOPLES IN THE GLOBAL LEGAL CONTEXT: INTERNATIONAL STANDARDS AND FOREIGN REGULATORY MODE

Болотний Ю.І., аспірант

*Науково-дослідний інститут державного будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України*

Метою статті є дослідження глобального правового контексту корінних народів, аналіз міжнародних стандартів та зарубіжних моделей регулювання їх правового статусу. У роботі здійснено системний огляд ключових міжнародно-правових документів, серед яких Декларація ООН про права корінних народів, акти ЮНЕСКО та рішення міжнародних судових інституцій, що визначають і закріплюють права корінних народів у сферах самовизначення, збереження культурної ідентичності, мови, доступу до землі та природних ресурсів. Особлива увага приділяється зіставленню зарубіжних практик – від прикладу саамів в країнах Північної Європи до маорі у Новій Зеландії, індіанських племен у США та Канаді, а також кримських татар в Україні.

Автор застосував методи порівняльного правознавства для аналізу відмінностей між моделями правового регулювання: від конституційного закріплення колективних прав до обмежених форм автономії. Виявлено, що попри зростання уваги міжнародної спільноти до проблематики корінних народів, на практиці вони часто залишаються маргіналізованими, а їхні права реалізуються лише частково. У статті також розглядаються конкретні рішення міжнародних судових органів, зокрема Африканської комісії у справі Endorois та Міжамериканського суду у справі Saramaka v. Suriname, які стали прецедентами у визнанні колективних прав на землю та автономію.

У висновках підкреслюється, що міжнародне правове середовище формує підґрунтя для розширеного правового захисту корінних народів, проте ефективність його імплементації залежить від політичної волі держав і врахування історико-культурних особливостей. Стаття акцентує на важливості розвитку механізмів моніторингу, посилення міжнародних гарантій та створення збалансованих національних моделей, які б забезпечували не лише формальне визнання, а й реальне дотримання прав корінних народів у глобальному контексті.

Ключові слова: корінні народи, міжнародне право, правовий статус, Декларація ООН, права корінних народів, міжнародні стандарти.

The purpose of the article is to explore the global legal context of indigenous peoples, analyzing international standards and foreign models for regulating their legal status. The study provides a systematic overview of key international legal instruments, including the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, UNESCO acts, and decisions of international judicial institutions that establish and safeguard the rights of indigenous peoples in the areas of self-determination, preservation of cultural identity and language, and access to land and natural resources. Particular attention is given to comparing foreign practices – from the Sámi in Northern Europe to the Māori in New Zealand, Native American tribes in the United States and Canada, as well as the Crimean Tatars in Ukraine.

The author applies comparative legal methods to analyze differences between regulatory models, ranging from constitutional recognition of collective rights to limited forms of autonomy. The study reveals that, despite growing international attention to the issue, indigenous peoples often remain marginalized, and their rights are only partially implemented. The article also examines landmark decisions of international judicial bodies, such as the African Commission in the Endorois case and the Inter-American Court of Human Rights in Saramaka v. Suriname, which set precedents for recognizing collective land rights and autonomy.

The conclusions emphasize that the international legal environment provides a foundation for broader protection of indigenous peoples, yet the effectiveness of its implementation depends on states' political will and consideration of historical and cultural specificities. The article highlights the importance of developing monitoring mechanisms, strengthening international guarantees, and creating balanced national models that ensure not only formal recognition but also the real enforcement of indigenous peoples' rights in a global context.

Key words: indigenous peoples, international law, legal status, UN Declaration, rights of indigenous peoples, international standards.

Постановка проблеми. У сучасному світі питання правового статусу корінних народів набуває особливої актуальності в контексті глобалізації, трансформації систем міжнародного права та посилення уваги до прав людини. Корінні народи, які становлять значну частину етнокультурного різноманіття планети, історично зазнавали дискримінації, втрати земель, асиміляції та позбавлення права на самовизначення. Ці процеси мали довготривалі наслідки, що продовжують впливати на їх соціальне становище, доступ до ресурсів, участь у управлінні, збереження культурної ідентичності та традиційного способу життя. Водночас відсутність єдиного визначення поняття «корінні народи» в міжнародному праві, складність у його застосуванні до конкретних національних контекстів, а також різноманіття історичних і соціокультурних умов унеможливають уніфікацію підходів. Це зумовлює потребу в порівняльному аналізі правових моделей регулювання, застосовуваних у різних державах, та у з'ясуванні їх відповідності міжнародним стандартам і принципам. Таким чином, наукове осмислення правового статусу корінних

народів, узагальнення зарубіжного досвіду та вивчення міжнародно-правових засад необхідне як для подальшого розвитку теорії міжнародного права, так і для формування ефективних механізмів захисту прав цих спільнот у національних юрисдикціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукова розвідка питань правового статусу корінних народів знайшла відображення у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Значний внесок у теоретичне осмислення проблеми зробили Х. Кобо, В. Денисов, О. Задорожній, Ю. Ковний, Л. Корнат, Є. Реньов, О. Зінченко та ін. У наукових публікаціях висвітлюється проблематика міжнародних стандартів захисту прав корінних народів (Ю. Капарулін, О. Задорожня; Manik та ін.), порівняльні моделі правового регулювання у даній сфері (О. Зінченко; Bauder, Mueller), а також специфіка відповідного правозастосування в Україні (Ю. Ковний, Є. Реньов).

Формулювання цілей статті. Метою статті є комплексне дослідження сучасного правового статусу корінних народів у глобальному вимірі з урахуванням міжнародних

стандартів та порівняльного аналізу зарубіжних моделей правового регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Категорія «корінний народ» сформувалася в контексті розвитку міжнародного правового дискурсу як відповідь на потребу в нормативному визнанні та захисті прав автохтонних спільнот. У сучасній доктрині універсального та регіонального права корінні народи визначаються як унікальні етнічні групи, які зберегли історичну безперервність, культурну ідентичність та традиційний спосіб життя на певній території. Зазвичай ця територія була піддана колонізації або асиміляційним процесам без добровільної згоди місцевого населення. Характерною рисою корінних народів є значна етнічна, мовна, релігійна та культурна різноманітність, що ускладнює формулювання єдиного правового визначення, однак дозволяє виокремити базові ознаки, які є основою для міжнародно-правового визнання їхнього статусу [1].

Узагальнюючи викладене, варто зазначити, що концепція корінних народів виходить за межі суто етнічної самоідентифікації і включає також політико-правовий вимір – як інструмент визнання їхньої історичної присутності та автономного розвитку. В сучасних умовах зростає значення міжнародних зобов'язань держав щодо корінних народів як одного з критеріїв демократичності та правової зрілості політичного режиму.

У країнах Європи до корінних народів зазвичай відносять саамі, які проживають на територіях Фінляндії, Швеції, Норвегії, Росії та частково Гренландії. В Україні до таких спільнот належать кримські татари, караїми та кримчаки. Баски, що мешкають на прикордонних територіях Іспанії, Франції й Португалії, також репрезентують автохтонну етнічну спільноту з розвиненою правовою позицією щодо культурної автономії.

В Азійському регіоні приклади корінних народів включають численні племенні утворення в Індії, Китаї та Пакистані, а також народ айна, офіційно визнаний як корінний у Японії. У контексті Африки до числа корінних народів найчастіше зараховують берберські спільноти на півночі континенту, а також бушменів південноафриканського регіону, які зберегли традиційні форми господарювання та соціальної організації.

На території Північної й Південної Америки до автохтонних народів належать індіанські племена, алеути та іннуїти (ескімоси), які мають тривалу історію опору колоніальним процесам та наразі користуються певним обсягом конституційно визнаних прав, зокрема в Канаді, США, Бразилії та Перу.

В Австралії та Новій Зеландії корінне населення представлено австралійськими аборигенами та народом маорі. Останні мають офіційно закріплені права в межах ново-зеландської правової системи – зокрема щодо самоврядування, збереження мови та доступу до природних ресурсів [2].

Таким чином, попри значні культурно-історичні та регіональні відмінності, корінні народи об'єднані загальними рисами, які дозволяють формулювати міжнародні стандарти їх правового захисту, що відображено у документах ООН, актах Міжнародної організації праці, рішеннях міжнародних судових інституцій, а також у національних законодавствах окремих держав.

Слід вказати, що у міжнародному праві все ще зберігається певна дискусія щодо визначення поняття «корінні народи». Більшість науковців підтримують всеохоплюючий підхід, який враховує типологічне розмаїття спільнот, ґрунтуючись на універсальних критеріях. Хоча деякі з них залишаються дискусійними, у теорії вже сформувалась певна система ознак. Корінними зазвичай вважають нащадків спільнот, що мешкали на певній території до колонізації чи міграції інших груп. Це поняття є відносним і залежить від історичного контексту – так, індіанці

Північної Америки є корінними щодо європейських колоністів. У ширшому сенсі автохтонними можуть бути й інші етнічні групи щодо новіших переселенців. У багатьох країнах корінні народи зазнають маргіналізації, мають обмежений політичний вплив. Проте в низці держав, зокрема в Болівії, політика поступово змінюється на користь таких спільнот. Їхня культура часто різко відрізняється від домінантної – мовою, релігією, традиціями, способом життя. У низці випадків, як-от в Австралії, ці відмінності поширюються на масштабні території. Ключову роль у самоідентифікації корінних народів відіграє приналежність до культури, звичаїв, способу життя. Це почуття формує спільну ідентичність, незалежно від географічної віддаленості – наприклад, між народами Півночі Росії та американськими навахо.

При цьому, особливе місце в ідентичності посідає зв'язок із землею, що має сакральне значення й сприймається як живий організм. Натомість промислова експлуатація ресурсів розглядається як загроза їхньому існуванню. Тому концепція корінного народу відрізняється від понять національних меншин, для яких прив'язаність до території зазвичай не є визначальною.

Закон України «Про корінні народи України» закріплює офіційне визначення поняття «корінний народ України», яке сформульовано у його статті 1. Згідно з ним, під корінним народом України розуміється автохтонна етнічна спільнота, що історично сформувалася на території України, зберігає самобутню мову і культуру, має власні традиційні, соціальні, культурні або представницькі інститути, ідентифікує себе як корінний народ України, становить етнічну меншість серед населення держави та не має етнічної батьківщини за межами України у формі окремої держави. Частина друга цієї ж статті визначає конкретний перелік корінних народів, які сформувалися на території Кримського півострова. До них зокрема належать кримські татари, караїми та кримчаки [3].

У міжнародному та національному праві зазвичай підкреслюється, що корінні народи не є тотожними національним меншинам, оскільки мають унікальний, історично сформований зв'язок із традиційними територіями, духовними практиками та природним середовищем. Їхні потреби не повною мірою охоплюються існуючими стандартами захисту прав національних меншин, а тому потребують спеціального нормативно-правового регулювання – зокрема щодо питань самоврядування, збереження мови, культурної ідентичності та доступу до природних ресурсів. Відповідно, правовий статус корінних народів вимагає комплексного підходу, який базується на визнанні їх етнокультурної самобутності та публічно-правового суб'єктного характеру.

Історично міжнародне право з прав людини тривалий час не приділяло належної уваги правовому становищу корінних народів. Лише з середини XX століття це питання почало системно розглядатися у рамках діяльності Міжнародної організації праці (МОП). Першим всеосяжним міжнародно-правовим документом у цій сфері стала Конвенція МОП № 107 «Про захист і інтеграцію корінного та іншого населення, що веде племінний і напівплемінний спосіб життя в незалежних державах», ухвалена 1957 року. У ній було запропоновано визначення корінних народів як груп, що мають власні соціальні, культурні та економічні інститути та зберігають зв'язок із традиційним способом життя, сформованим до колонізації або створення сучасної держави. Згодом, у 1989 році, була ухвалена Конвенція МОП № 169, яка значно оновила підхід, наголосивши на принципі самоідентифікації, правах на землю, автономію та обов'язках держав щодо забезпечення участі корінних народів у прийнятті рішень [4].

На початкових етапах формування міжнародних стандартів поняття «корінні народи» асоціювалося переважно з населенням колоніальних територій, що перебували під

контролем держав із так званим «цивілізованим» статусом. Таким чином, корінне населення визнавалося як особлива категорія, однак без достатньої правової деталізації. У цьому контексті відсутність понятійного визначення у ключових міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини 1948 року або подальші основоположні конвенції ООН, призводила до неоднозначного тлумачення статусу цих спільнот. Лише у 1957 році Міжнародна організація праці заклала концептуальні підвалини для захисту прав корінного населення, ухваливши Конвенцію № 107, яка регулювала положення про захист та поступову інтеграцію корінних та плеємінних народів у незалежних країнах. Водночас і ця Конвенція залишала відкритим питання уніфікованого визначення терміна «корінні народи», що продовжувало спричиняти різноманітні трактування на практиці [5].

У подальшому міжнародні договори почали поступово включати положення, що прямо чи опосередковано стосуються корінних народів. Так, Конвенція про права дитини 1989 року містить положення щодо поваги до мовної, культурної та релігійної ідентичності корінних дітей, а також забезпечення їхнього доступу до інформації рідною мовою. Зазначені підходи є важливими прикладами імплементації загальних принципів прав людини з урахуванням специфіки потреб корінного населення.

Попри відсутність універсальних обов'язкових норм щодо корінних народів на ранніх етапах розвитку міжнародного права, у межах міжнародних та регіональних механізмів захисту прав людини було започатковано адаптацію загальних стандартів до реалій існування корінних спільнот. Такий підхід дозволив закласти правові засади для розвитку специфічних інструментів захисту прав корінного населення на глобальному рівні.

Кульмінаційним етапом міжнародного визнання прав корінних народів стало ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН у 2007 році Декларації ООН про права корінних народів [6]. Даний документ містить широке коло прав, серед яких право на самовизначення, збереження культури, мови, зв'язку з традиційними територіями, природними ресурсами та на участь в ухваленні рішень, що їх стосуються. Центральною інституцією системи ООН, уповноваженою на опрацювання проблематики корінного населення, є Постійний форум з питань корінних народів, створений у 2000 році. Його діяльність охоплює питання соціально-економічного розвитку, освіти, охорони здоров'я, екології, культури та прав людини. Форум виступає платформою для моніторингу ситуації з дотримання прав корінних народів, а також сприяє виробленню рекомендацій для держав-членів і міжнародних організацій.

Зокрема, однією з актуальних ініціатив останніх років стало проголошення Десятиліття мов корінних народів, розпочате у 2022 році, що відображає зростання уваги до збереження мовного різноманіття як елементу культурної самобутності корінних народів. Цей процес відображає загальну тенденцію посилення міжнародного регулювання у сфері захисту корінних народів та визнання їх особливого статусу в межах глобального правового простору [7].

У контексті міжнародно-правового регулювання прав корінних народів варто відзначити два послідовні етапи активізації глобальної уваги до цієї проблематики. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/163 започаткувала Перше Міжнародне десятиліття корінних народів світу (1995–2004 рр.), діяльність якого координував Верховний комісар ООН з прав людини. Друге десятиліття (2005–2014 рр.), схвалене резолюцією 59/174, здійснювалося під егідою заступника Генерального секретаря ООН з економічних і соціальних питань. Для підтримки практичних ініціатив обох етапів було створено відповідні Довірчі фонди [8]. Ці ініціативи стали основою для

формування глобального консенсусу щодо важливості збереження правового статусу, культурної самобутності та соціальної інтеграції корінних народів. Водночас їхній результативний вплив багато в чому залежав від рівня політичної волі держав-учасниць. Україна, інтегруючись у міжнародну правову систему, має не лише посилатися на досвід цих десятиліть, але й критично осмислювати його, враховуючи власну специфіку, зокрема ситуацію з кримськотатарським народом.

Істотним етапом у міжнародному визнанні прав корінних народів стало ухвалення Декларації ООН про права корінних народів. Через ініціативу Намібії, підтриману усіма африканськими державами, голосування було відкладено задля додаткових консультацій, оскільки африканські країни занепокоїлися положеннями щодо самовизначення, автономії та контролю над ресурсами, що могли вплинути на державну цілісність. Проте згодом було досягнуто консенсусу, і документ, над яким працювали понад два десятиліття, було ухвалено. Декларація визнає права корінних народів на культурну ідентичність, самоврядування та доступ до ресурсів, однак у межах чинних держав. Вона не допускає тлумачення її положень як підстави для політичного відокремлення чи порушення суверенітету країн, що має імперативний характер у її юридичному застосуванні.

Наголосимо, що питання правового статусу корінних народів стало особливо актуальним через історичні порушення їхніх прав та сучасні виклики. Корінні народи щільно пов'язані з природними територіями та культурною спадщиною, однак історично зазнавали насильницьких вигнань, асиміляції та знищення своєї ідентичності. Для кримськотатарського народу це проявилось у депортаціях і геноциді. У сучасних умовах глобалізаційних змін і посилення контролю держав над територіями спостерігається поглиблення процесів соціального, політичного й культурного відчуження корінних народів. На правовому рівні це виявляється у суперечності між їхніми традиційними правами та концепцією неподільного державного суверенітету, що значно ускладнює ефективну реалізацію механізмів їх захисту. У цьому контексті ухвалення Декларації ООН про права корінних народів у 2007 році стало ключовим кроком у формуванні міжнародного правового підґрунтя для захисту прав цих спільнот. Зокрема, у ст. 3 цього документа закріплено право корінних народів на самовизначення, що включає можливість самостійно обирати політичний шлях розвитку, а також здійснювати економічну, соціальну та культурну політику. Проте ст. 4 Декларації встановлює обмеження цього права, передбачаючи, що самовизначення здійснюється у формах автономії або самоврядування у межах питань внутрішнього та місцевого характеру. Таким чином, Декларація формалізує концепт внутрішнього самовизначення, залишаючи за державами повний контроль над зовнішніми аспектами суверенітету [5].

Аналізуючи зміст Декларації ООН про права корінних народів, можна дійти висновку, що вона не надає повноцінного вестфальського суверенітету, а лише забезпечує механізми часткового самоврядування. Такий підхід ілюструє спробу поєднати державний суверенітет із визнанням колективних прав корінних народів, які історично зазнавали підпорядкування. Водночас держави з колоніальним минулим – Австралія, Канада, США та Нова Зеландія – демонструють опір повному самовизначенню корінних народів, що могло б суперечити існуючим моделям національного суверенітету [9, с. 160–163]. Попри те, що Декларація ООН має рекомендаційний характер і не створює обов'язків для держав, вона започаткувала важливі зрушення на міжнародному рівні. Зокрема, права корінних народів стали темою дискусій у сфері охорони навколишнього середовища, сталою розвитку та прав людини. У деяких державах її положення стали поштов-

хом до запровадження нормативних змін, розвитку механізмів діалогу з корінними громадами, а також інституційного визнання їхніх потреб та правових інтересів.

Разом із тим, аналіз міжнародної практики свідчить про обмежений ступінь реалізації положень Декларації. У багатьох країнах корінні народи продовжують бути жертвами порушень прав людини, дискримінації та насильницьких дій. Часто їх не залучають до процесів ухвалення рішень щодо використання природних ресурсів на їхніх традиційних територіях, що порушує принцип вільної, попередньої та поінформованої згоди, передбачений міжнародними актами. Проблеми доступу до якісної освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення залишаються актуальними, особливо для невеликих за чисельністю спільнот [10]. Ці приклади вказують на те, що декларативне визнання прав без дієвих механізмів контролю та примусу до їх реалізації недостатнє. Уряди часто використовують концепцію «визнання» як формальність, не супроводжуючи її інституційними гарантіями. Саме тому важливо зосередитись не лише на правових формулюваннях, а й на реальному впровадженні політик, що забезпечують доступ корінних народів до участі в управлінні, соціальних благ та природних ресурсів.

Недостатнє врахування позиції корінного населення у формуванні державної політики часто призводить до конфліктів, зокрема щодо володіння землями й доступу до природних ресурсів, що безпосередньо загрожує їхньому традиційному способу життя та навіть фізичному виживанню. У глобальному правовому вимірі постає потреба у подальшому удосконаленні нормативно-правових механізмів захисту прав корінних народів, зокрема шляхом зміцнення міжнародних гарантій, посилення контролю за їх виконанням, а також розширення юрисдикції міжнародних судових інстанцій у справах, пов'язаних з порушенням прав корінних спільнот.

Корінні народи, відповідно до міжнародних правових стандартів, визнаються рівноправними суб'єктами з усіма іншими народами, що передбачає їхню повну свободу від дискримінації при реалізації своїх прав. Держави зобов'язані активно усувати як формальну, так і фактичну нерівність, усуваючи дискримінаційні положення в законодавстві та політиці, а також впроваджуючи позитивні заходи, що сприяють реальному рівноправ'ю. Міжнародні документи, зокрема Декларація ООН про права корінних народів, вимагають від держав створення ефективних механізмів захисту від проявів расової ворожнечі та етнічної дискримінації щодо корінних спільнот, а також сприяння порозумінню між ними та основним населенням.

З огляду на історичну маргіналізацію, системну дискримінацію та високий рівень вразливості, міжнародна практика визнає доцільність спеціальних правових заходів для корінних народів. Такі заходи покликані забезпечити їм можливість збереження своєї культури, традицій та способу життя. Рішення Африканської комісії у справі Endorois та практика Міжамериканського суду з прав людини у справі Saramaka підтверджують необхідність правового визнання колективних прав на землю й автономію у внутрішніх питаннях як ключових елементів захисту культурної цілісності та ідентичності таких народів [11; 12].

Особливе місце в міжнародному правовому дискурсі посідає право корінних народів на самовизначення, що в сучасному контексті не передбачає сепаратизм, а стосується автономії в межах існуючих держав. Це право охоплює можливість самостійно визначати політичний статус, модель соціального й економічного розвитку, а також систему управління своїми справами відповідно до традиційних норм і практик. У цьому контексті нагально важливо забезпечити участь корінних народів у процесі ухвалення рішень, які можуть вплинути на їх спосіб життя, природні

ресурси, системи освіти, охорони здоров'я та інші ключові аспекти.

Пріоритетним запитом є забезпечення права на збереження та користування традиційними землями, територіями та ресурсами, які мають духовну, історичну та економічну цінність для корінних громад. За умов конфлікту між інтересами держави та корінного населення мають діяти інструменти рівноправного діалогу і правового механізму, заснованого на принципі вільної, попередньої та поінформованої згоди. Такий підхід дозволяє уникнути примусового переміщення, асиміляції чи порушення права на культурну самобутність.

У межах глобального правового порядку особливу увагу приділено гарантіям особистих і колективних прав, включаючи недопущення тортур, насильства, дискримінації та забезпечення доступу до базових послуг на засадах рівності. Корінні народи мають право на освіту рідною мовою, збереження своїх релігійних практик, створення власних медіа, а також реалізацію традиційних методів врегулювання внутрішніх конфліктів. Забезпечення таких прав у правових системах зарубіжних країн – один із ключових аспектів сучасного міжнародного права, що формує нормативну базу для захисту і розвитку корінних спільнот у глобалізованому світі [13]. Однак, попри наявність відповідних міжнародних норм, їх імплементація часто залишається декларативною. Деякі держави не забезпечують повної реалізації цих прав через політичні або економічні бар'єри. Тому важливо не лише закріпити такі гарантії на законодавчому рівні, а й створити механізми ефективного моніторингу та контролю за їх дотриманням у кожній конкретній країні.

Наголосимо, що корінні народи є невід'ємною частиною держави, у межах якої вони проживають, і їхні права та інтереси повинні бути враховані в контексті політичних, соціальних та економічних процесів цієї держави. Їхня участь у житті суспільства є важливою складовою демократичної побудови, і це право на активну участь у державному та політичному житті є одним із основних аспектів міжнародного регулювання прав корінних народів. Водночас, на міжнародній арені важливо, щоб забезпечення прав корінних народів було закріплене в рамках національних та міжнародних правових систем.

Корінні народи довгий час перебували під гнітом дискримінації, що є результатом історичної спадщини колоніалізму та неухильного порушення їхніх прав. Це негативне явище продовжує мати серйозний вплив на їхні громади, і до сьогодні залишаються проблеми з повною реалізацією їхніх прав у багатьох країнах. З огляду на ці обставини, питання прав корінних народів має стратегічне значення для державної політики, яка повинна враховувати їхні унікальні потреби і забезпечувати належне правове регулювання. Принципова важливість вирішення цих проблем залежить від політичної волі національних урядів і ефективності правових механізмів, що діють на рівні міжнародного права. Відтак, створення правових стандартів і міжнародних механізмів для захисту прав корінних народів є ключовим завданням на глобальному рівні. Тому особлива увага приділяється необхідності визнання, захисту та гарантування прав цієї групи населення на всіх етапах їхнього розвитку та адаптації до змінюваних політичних, економічних і соціальних реалій.

Підвищення рівня усвідомленості та підтримки прав корінних народів з боку міжнародних організацій є важливим індикатором прогресу в даній сфері. Пожвавлення інтересу до цієї теми з боку держав, які не мають власних корінних народів, вказує на ширший тренд, спрямований на демократизацію відносин із цими народами в глобальному контексті. Цей процес потребує створення більш досконалих і збалансованих правових моделей, які би гарантували рівні можливості для корінних народів в контексті сучасних викликів глобалізації, а також ефектив-

ного застосування міжнародних стандартів прав людини. Тобто, для забезпечення справедливості та рівності корінним народам необхідно не тільки формальне визнання їх прав, але й активні заходи держав на рівні національних правових систем, що передбачають впровадження інклюзивних політик і підтримку культурної, соціальної та економічної самобутності цих народів. Враховуючи складність і багатогранність цього питання, необхідно постійно удосконалювати міжнародне правове регулювання для досягнення реальних змін у забезпеченні прав корінних народів по всьому світу.

Висновки. Корінні народи мають особливий правовий статус, що відрізняє їх від національних меншин, і потребують комплексного захисту через поєднання національних та міжнародних стандартів їхніх прав.

Цей підхід спрямований на забезпечення прав корінних народів на самовизначення, землю, ресурси та культурну автентичність. У глобальному правовому контексті питання прав корінних народів зберігає актуальність через їхню історичну маргіналізацію та поточні виклики, пов'язані з відсутністю достатнього правового захисту. Незважаючи на позитивні зрушення, зокрема в результаті ухвалення Декларації ООН, реальна реалізація цих прав залишається обмеженою через опір деяких держав та недостатню ефективність міжнародних механізмів захисту. Це вимагає подальшого розвитку правових норм, що сприятимуть реальному забезпеченню прав корінних народів, зокрема через зміцнення міжнародного контролю та розширення юрисдикції міжнародних судів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Топалова Е. Х. Забезпечення прав корінних народів: міжнародні документи та українські реалії. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_15 (дата звернення: 25.05.2025)
2. Марченко О. М. Етнологія народів світу: навч. посіб. Кропивницький: ТОВ «ПОЛІМЕД-Сервіс», 2019. 382 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Marchenko_Oleh/Etnologhiia_narodiv_svitu_.pdf (дата звернення: 17.07.2025).
3. Про корінні народи України: Закон України від 01.07.2021 № 1616-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1616-20> (дата звернення: 10.05.2025).
4. International Labour Organization. Indigenous Peoples and Climate Change / International Labour Organization. URL: <https://libguides.ilo.org/indigenous-peoples-en> (дата звернення: 28.0.2025).
5. Ковний Ю. Є. Державна етнонаціональна політика в Україні: теоретико-правове дослідження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів, 2024. 519 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/dissertation/27472/kinc-disertaciya-kovnyi-1.pdf> (дата звернення: 28.07.2025).
6. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів: Резолюція Генеральної Асамблеї від 13.09.2007 № 61/295. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995> (дата звернення: 10.05.2025).
7. UNESCO, Indigenous Languages Decade (2022–2032). URL: <https://www.unesco.org/en/decades/indigenous-languages> (дата звернення: 30.06.2025).
8. United Nations General Assembly. Resolution 59/174: Second International Decade of the World's Indigenous People (2005–2014). 22 December 2004. URL: <https://undocs.org/A/RES/59/174> (дата звернення: 03.07.2025).
9. Bauder H., Mueller R. Westphalian Vs. Indigenous Sovereignty: Challenging Colonial Territorial Governance. *Geopolitics*. 2023. Vol. 28:1. P. 156–173.
10. Inter-American Commission on Human Rights, Indigenous and Tribal Peoples' Rights Over Their Ancestral Lands and Natural Resources: Norms and Jurisprudence of the Inter-American Human Rights System (OEA/Ser.LV/II. Doc. 56/09, 2009). URL: <http://cidh.org/countryrep/indigenous-lands09/TOC.htm> (дата звернення: 10.05.2025).
11. Human Rights Watch. Kenya: Landmark Ruling on Indigenous Land Rights. 04 February 2010. URL: <https://www.hrw.org/news/2010/02/04/kenya-landmark-ruling-indigenous-land-rights> (дата звернення: 30.07.2025).
12. Inter-American Court of Human Rights. Case of the Saramaka People v. Suriname: Judgment of November 28, 2007. Series C No. 172. URL: <https://www.escri-net.org/caselaw/2014/case-saramaka-people-v-suriname> (дата звернення: 30.07.2025).
13. Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, 13 September 2007. URL: <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/declaration-on-the-rights-of-indigenous-peoples.html> (дата звернення: 30.07.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 13.08.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.09.2025
 Дата публікації: 26.09.2025